

Maria Kossakowska-Maras

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0003-3777-0044

e-mail: mkossakowska@ur.edu.pl

KONCEPT I KONCEPTOSFERA W BADANIACH JĘZYKOZNAWCÓW ROSYJSKICH

CONCEPT AND CONCEPTOSPHERE IN THE RESEARCH OF RUSSIAN LINGUISTS

Abstrakt: Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym artykule są terminy *koncept* i *konceptosfera* w badaniach językoznawców rosyjskich. Termin *koncept* jest jednym z bazowych pojęć rosyjskiej lingwistyki kognitywnej i lingwistyki kulturowej (lingwokulturologii). W artykule została przedstawiona historia rozwoju terminu *koncept* w językoznawstwie rosyjskim. Ukazano liczne, nierzadko sprzeczne, definicje konceptu oraz zwrócono uwagę na inne terminy: *koncept kulturowy*, *bazowe jednostki obrazu świata*, *koncepty narodowe*, *dominanty kulturowe*, *konstanty* i *słowa kluczowe*. Przeanalizowano relacje pomiędzy terminami *koncept* – *pojęcie* – *konceptosfera*. Analiza konceptualna nie ma sprecyzowanych i ostatecznych metod badań. Konceptologia wciąż charakteryzuje się niejednoznacznością pojęć i metod badawczych mimo wielu prac naukowych nad konceptami.

Słowa kluczowe: koncept, konceptosfera, konceptologia, językoznawstwo rosyjskie

Abstract: The subject of the discussion undertaken in this article is the terms concept and conceptosphere in the research of Russian linguists. The term concept is one of the basic terms of Russian cognitive linguistics and cultural linguistics (linguaculturology). The article presents the history of the development of the term concept in Russian linguistics. Numerous, often contradictory, definitions of concept are shown and attention is paid to other terms: cultural concept, base world image units, national concepts, cultural dominants, constants and keywords. The relationship between the terms concept - concept - conceptosphere is analysed. Conceptual analysis does not have precise and definitive research methods. Conceptology is still characterised by ambiguity of concepts and research methods despite many research works on concepts.

Keywords: concept, conceptosphere, conceptology, Russian linguistics

Wprowadzenie

Badania lingwistyczno-kulturowe stanowią ważny aspekt współczesnego językoznawstwa rosyjskiego. Coraz większą popularność w językoznawstwie rosyjskim i w naukach pokrewnych, jak filozofia języka, kulturoznawstwo, socjologia czy politologia, zdobywa termin *koncept* [концепт], który jest jednym z bazowych pojęć lingwistyki kognitywnej [когнитивной лингвистики (kognitivnoy lingvistiki)] i lingwistyki kulturowej (w innej terminologii – lingwokulturologii) [культурной лингвистики (kul'turnoy lingvistiki)] / лингвокультурологии (lingwokul'turologii)]¹.

Należy zwrócić uwagę, że badania lingwistyczne w Polsce z zakresu relacji języka i kultury najczęściej są nazywane *lingwistyką kulturową* (Anusiewicz 1995), *etnolingwistyką* (Bartmiński, 1986, 2008, 2016) oraz *językoznawstwem antropologicznym* (Chruszczewski, 2011)². Stosowane są również terminy *etnolingwistyka kognitywna* (Nepop-Ajdaczyć, 2007, Niebrzegowska-Bartmińska, 2017) i *konceptologia lingwistyczna* (Kiklewicz, Kamałowa, 2010)³.

W językoznawstwie anglojęzycznym używany jest termin *cultural linguistics* [lingwistyka kulturowa], która bada obszary wzajemnego oddziaływania języka, kultury i procesów poznawczych (Palmer, 1996; Sharifian, 2011). Kluczowe pojęcia anglojęzycznej lingwistyki kulturowej zostały w przedstawione np. w artykule Farzada Sharifiana *Lingwistyka kulturowa* (2016). Za G. Palmerem F. Sharifian sytuuje lingwistykę kulturową w bliskości lingwistyki kognitywnej (która operuje pojęciami schematów wyobrażeniowych, metafor pojęciowych i struktur poznawczych) i antropologii lingwistycznej (w ramach której mieści się lingwistyka w stylu Franza Boasa, etnosemantyka i etnografia mówienia). Jak zaznacza A. Głaz, *cultural linguistics* to jednak coś nieco innego niż lingwistyka kulturowa według J. Anusiewicza⁴.

W badaniach rosyjskojęzycznych oprócz terminu *lingwokulturologia* [лингвокультурология (lingvokul'turologia)] pojawiają się również *lingwistyka kulturoznawcza* [культуроведческая лингвистика (kul'turovedcheskaya lingvistika)] oraz *lingwistyka kulturologiczna* [культурологическая лингвистика

¹ Tłumaczenia z języka rosyjskiego własne – M.K.-M.

² Lingwistyka kulturowa – dyscyplina językoznawstwa współczesnego zakładająca badanie języka w szerokim kontekście kulturowych uwarunkowań jego funkcjonowania, przyjmująca umiarkowaną wersję hipotezy Sapira-Whorfa na temat kulturowego zdeterminowania językowego obrazu świata jednostek i społeczności („relatywizm językowy”). Na gruncie polskim rozwijana jest dziś m.in. w pracach wrocławskiego ośrodka badawczego, prezentowanych w zainicjowanej przez Janusza Anusiewicza serii „Język a Kultura” (tzw. białej serii), oraz lubelskiego ośrodka badawczego, tzw. szkoły lubelskiej reprezentowanej przez Jerzego Bartmińskiego, które dotyczą językowego obrazu świata (JOS) oraz stereotypów językowych. Z inicjatywy J. Bartmińskiego w 2001 r. powstał międzynarodowy projekt badawczy EUROJOS, realizowany przez Instytut Sławistyki PAN; informacje na stronie <http://ispan.waw.pl/default/pl/projekty-naukowe/eurojos>

³ Więcej na temat problemów terminologicznych lingwistyki kulturowej zob. np. Dąbrowska, 2016.

⁴ Szerzej na ten temat zob. Głaz, 2015.

(kul'turologicheskaya lingvistika)]. Do kluczowych terminów współczesnego językoznawstwa rosyjskiego obok terminów *koncept*, *kultura*, *lingwokulturologia* należy również *lingwokontseptologia* [лингвоконцептология (*lingvokontseptologiya*)], która wyodrębniła się z *lingwokulturologia*⁵.

W badaniach lingwistycznych i kulturowych na pierwszym planie są badania o charakterze konceptologicznym, których centralnym pojęciem jest *koncept*. Mówiąc o wadze tego zjawiska, można zacytować Y.S. Stepanova:

Koncept jest jakby kulturowym spłotem/węzłem w świadomości człowieka; tym, w postaci czego kultura wchodzi w świat mentalny człowieka. I, z drugiej strony, koncept jest tym, za pośrednictwem czego człowiek – zwykły, przeciętny człowiek, nie „twórca wartości kulturowych” – sam wchodzi w kulturę i w niektórych wypadkach wpływa na nią (Stepanov, 1997, s. 42)⁶.

W lingwokulturologii koncept jest uważany za zwerbalizowany *sens* o charakterze kulturowym, akumulującym w sobie obraz określonej kultury. W lingwistyce rosyjskiej konceptologia i lingwokontseptologia są obecnie kierunkami zajmującymi się badaniem, opisem i wyodrębnianiem konceptów na materiale kulturowym i językowym.

Termin koncept w językoznawstwie rosyjskim

Termin *koncept* został zaczerpnięty przez lingwistów z logiki matematycznej. Jego zastosowanie jako terminu w rosyjskim językoznawstwie zaczyna się w 1928 r. wraz z ukazaniem się artykułu S.A. Askol'dova (pseudonim S.A. Alekseeva) *Koncept i słowo*, opublikowanego w antologii *Rosyjska mowa*⁷. Badacz ten określił koncept w następujący sposób:

Koncept to twór myślowy, który zastępuje nam w procesie myślenia wiele przedmiotów tego samego rodzaju. Oczywiście, nie należy myśleć, że koncept zawsze zastępuje rzeczywiste przedmioty. Może zastępować niektóre aspekty przedmiotu lub rzeczywistych działań, jak, na przykład, w przypadku konceptu *sprawiedliwość*. Również może zastępować różnego rodzaju nawet bardzo precyzyjne, ale wyłącznie myślowe funkcje. Dotyczy to, na przykład, *konceptów matematycznych*⁸.

⁵ O różnych rodzajach konceptologii – np. *multimodalna konceptologia*, *neurokonceptologia*, *konceptologia tekstu i dyskursu* – zob. w: Vorob'yova, 2013, s. 13–14.

⁶ „Концепт – это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт – это то, посредством чего человек – рядовой, обычный человек, не «творец культурных ценностей» – сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее” (Степанов, 1997, с. 40).

⁷ Należy zwrócić uwagę, że dla redakcji antologii, która wyraziła zgodę na tę publikację, było to duże wyzwanie związane z tym, że w tym czasie S.A. Askol'dov został aresztowany i nie mógł kontynuować swoich badań. Zob. Лихачев, 1997, с. 147.

⁸ „Концепт есть мысленное образование, которое замещает в процессе мысли неопределенное множество предметов одного и того же рода. Не следует, конечно, думать, что концепт есть всегда заместитель реальных предметов. Он может быть заместителем некоторых сторон предмета или реальных действий, как, например, концепт *справедливость*. Наконец,

Koncept na długi czas znika z rosyjskiego leksykonu lingwistycznego wskutek różnych obiektywnych i subiektywnych przyczyn, z których jedną była ideologia Związku Radzieckiego. Szersze użycie terminu *koncept* pojawia się dopiero w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku w związku z tłumaczeniami autorów anglojęzycznych na język rosyjski.

Epokę *renesansu lingwistycznego* termin *koncept* przeżywa na początku lat dziewięćdziesiątych XX stulecia przede wszystkim dzięki pracom naukowym D.S. Likhacheva i Y.S. Stepanova, którzy „reanimowali” go i właściwie zinterpretowali. Aktywne użycie danego terminu w lingwistyce kognitywnej, w paradygmacie konceptualizmu lingwistycznego oraz w lingwokulturologii tłumaczy się koniecznością wprowadzenia do bazy kategorii podstawowych brakującego kognitywnego *ogniwa*, w którego treść oprócz samego pojęcia wchodzi ocena asocjacyjna oraz ogólny wizerunek osób zarówno go wytwarzających, jak i używających.

Zdaniem D.S. Likhacheva:

Koncept nie powstaje bezpośrednio ze znaczenia leksemu, ale jest wynikiem zderzenia słownikowego znaczenia słowa z doświadczeniem osobistym i życiowym / „mądrością życiową” danej osoby. [...] Rozpatrując sposób postrzegania słowa, znaczenia konceptu, nie możemy wykluczać człowieka. Potencjał konceptu jest tym szerszy i bogatszy, im szersze i bogatsze jest doświadczenie kulturowe człowieka⁹.

Na szczególną uwagę w rosyjskich badaniach konceptologicznych zasługuje praca pod redakcją jednej z pierwszych badaczek konceptów w Rosji N.D. Arutyunovej: *Logiczna analiza języka. Koncepty kulturowe* (1991), poświęcona językowemu, logicznym i filozoficznym problemom badania pojęć wspólnych dla teorii naukowych i codziennej świadomości. Praca ta jest uznawana za „narodziny” lingwokulturologii w językoznawstwie rosyjskim¹⁰.

N.D. Arutyunova określa koncept jako

pojęcie *filozofii codziennej*, wrażliwe na tradycje narodowe, religię, ideologię, sztukę, a także doświadczenie życiowe i system wartości, jako *rodzaj warstwy kulturowej pośredniczącej między człowiekiem a światem*¹¹.

он может быть заместителем разного рода хотя бы и весьма точных, но чисто мыслительных функций. Таковы, например, *математические концепты*” (Аскольдов, 1997, с. 269–270).

⁹ „Концепт не непосредственно возникает из значения слова, а является результатом столкновения словарного значения слова с личным и народным опытом человека. [...] Рассматривая, как воспринимается слово, значение и концепт, мы не должны исключать человека. Потенции концепта тем шире и богаче, чем шире и богаче культурный опыт человека” (Лихачев, 1997, с. 151).

¹⁰ Kwestię „narodzin” lingwokulturologii oraz ocenę jej stanu współczesnego, problemów i kierunków dalszego rozwoju porusza w swojej publikacji S.G. Vorkachev (2010).

¹¹ „Концепт [...] понятие «обыденной философии», чувствительное к национальным традициям, религии, идеологии, искусству, а также жизненному опыту и системе ценностей, [...] своего рода культурный слой, посредничающий между человеком и миром” (Арутюнова, 1993, с. 3).

A.A. Zalevskaya traktuje *koncept* jako

podstawową formację/wytwór percepcyjno-poznawczo-afektywną/-y o charakterze dynamicznym, funkcjonującą/-y spontanicznie w poznawczej i komunikacyjnej aktywności jednostki, która/-y podlega prawom ludzkiego życia psychicznego i w związku z tym różni się od pojęć i znaczeń jako produktów opisu naukowego w rozumieniu teorii lingwistycznej¹².

V.V. Krasnykh definiuje *koncept* jako

maksymalnie wyabstrahowaną ideę *przedmiotu kultury*, nieposiadającego wizualnego prototypu, chociaż możliwe są wzrokowo-obrazowe asocjacje z nim związane¹³,

z kolei termin *koncept narodowy* jako

bardzo ogólną, maksymalnie wyabstrahowaną, ale konkretnie przedstawianą w świadomości (językowej), poddaną kognitywnej obróbce ideę *przedmiotu* w całokształcie wszystkich walencyjnych powiązań, naznaczonych przez cechy narodowo-kulturowe¹⁴.

Tak więc V.V. Krasnykh określa *koncept* jako abstrakcyjną jednostkę, posiadającą narodowo-kulturową specyfikę, przy czym oznaczaną słowem – co zbliża go do terminu *realia*.

Z.D. Popova, I.A. Sternin definiują natomiast *koncept* jako

dyskretną formację mentalną, będącą podstawową jednostką ludzkiego kodu myślowego, posiadającą względnie uporządkowaną strukturę wewnętrzną, reprezentującą wynik aktywności poznawczej jednostki i społeczeństwa oraz niosącą ze sobą złożoną, encyklopedyczną informację o odbitym obiekcie lub zjawisku, o interpretacji tej informacji przez świadomość społeczną i stosunku świadomości społecznej do tego zjawiska lub obiektu¹⁵.

Zagadnienie relacji między konceptem a znaczeniem słowa jest częścią problemu relacji między wiedzą językową i pozajęzykową. Znaczenie i *koncept* są

¹² „Концепт [...] спонтанно функционирующее в познавательной и коммуникативной деятельности индивида базовое перцептивно-когнитивно-аффективное образование динамического характера, подчиняющееся закономерностям психической жизни человека и вследствие этого по ряду параметров отличающееся от понятий и значений как продуктов научного описания с позиций лингвистической теории” (Залевская, 2001, с. 39).

¹³ „Концепт – это некая максимально абстрагированная идея «культурного предмета», не имеющего визуального прототипического образа, хотя и возможны визуальнообразные ассоциации, с ним связанные” (Красных, 2003, с. 272).

¹⁴ „Национальный концепт – самая общая, максимально абстрагированная, но конкретно репрезентируемая (языковому) сознанию, подвергшаяся когнитивной обработке идея «предмета» в совокупности всех валентных связей, отмеченных национально-культурной маркированностью” (Красных, 2003, с. 268–269).

¹⁵ „Концепт [...] дискретное ментальное образование, являющееся базовой единицей мыслительного кода человека, обладающее относительно упорядоченной внутренней структурой, представляющее собой результат познавательной (когнитивной) деятельности личности и общества и несущее комплексную, энциклопедическую информацию об отражаемом предмете или явлении, об интерпретации данной информации общественным сознанием и отношении общественного сознания к данному явлению или предмету (Попова, Стернин, 2007, с. 34).

kategoriami kognitywnymi. Są wynikiem refleksji i poznania rzeczywistości przez świadomość jednostki. Według D.D. Khayrullinej (2017, s. 158) nie należy jednak mieszać tych dwóch kategorii. Znaczenie leksykalne jest jednostką przestrzeni semantycznej języka, a koncept jest jednostką konceptosfery¹⁶.

Niektórzy językoznawcy traktują koncept jako termin szerszy niż znaczenie leksykalne (V.I. Karasik, S.A. Askol'dov), inni zakładają, że koncept koreluje z leksemem w jednym z jego znaczeń (D.S. Likhachev).

Słowo z jego znaczeniami jest „kluczem” do konceptu, ale jest to tylko niewielka część konceptu. Koncept jest powiązany ze światem bardziej bezpośrednio niż oddzielne znaczenie. Co więcej, zawiera ono znaczenia nie tylko kluczowego słowa, ale także innych jednostek leksykalnych, które je werbalizują (na przykład badacze często badają relacje paradygmatyczne, syntagmatyczne i słotwórcze).

Zdaniem M.V. Pimenovej:

Relację między słowem a konceptem można porównać do widocznych i niewidocznych części góry lodowej. Składniki znaczenia leksykalnego wyrażają istotne cechy pojęciowe, ale nie w pełni. Pojęcie jest obszerniejsze niż znaczenie leksykalne słowa. [...] Struktura pojęcia jest znacznie bardziej złożona i wieloaspektowa niż znaczenie leksykalne słowa¹⁷.

W lingwistyce kulturowej znaczenie jest rozumiane jako składnik konceptu, który jest systematycznie używany i odtwarzany w danej społeczności za pomocą znaku językowego i stanowi część komunikacyjną pojęcia¹⁸.

Wraz z początkiem lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia w rosyjskiej literaturze lingwistycznej jednocześnie zaczęły funkcjonować terminy takie, jak *lingwokulturiema* 'лингвокультурема' (V.V. Vorob'yev), *mifologiemata* 'мифологема' (M. Lekhtiyenmiaki, V.N. Bazilev), *logoepistiema* 'логоэпистема' (Y.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarov, N.D. Burvikova). Zdecydowanie najbardziej perspektywicznym okazał się właśnie termin *koncept*, najczęściej używany spośród nowych terminów, jak zaznacza S.G. Vorkachev (2004, s. 41).

Koncept jest na tyle popularny w językoznawstwie rosyjskim, że powstało wiele szkół lingwokulturologicznych, wśród których wyróżniają się cztery podstawowe,

¹⁶ Na temat relacji między konceptem i znaczeniem zob. również np.: Gryshkova, 2014; Kiklewicz, 2020.

¹⁷ „Соотношение слова и концепта можно уподобить видимой и невидимой части айсберга. Компоненты лексического значения выражают значимые концептуальные признаки, но не в полном объеме. Концепт объемнее лексического значения слова. [...] Структура концепта гораздо сложнее и многограннее, чем лексическое значение слова” (Пименова, 2004a, с. 7).

¹⁸ Jak wskazuje A. Kiklewicz, lingwistyka kulturowa (lingwokulturologia) przyjmuje za podstawę opozycję „znaczenie (leksykalne, słownikowe) vs koncept”, natomiast zgodnie z założeniami lingwistyki kognitywnej – „znaczenie jest równoznaczne z konceptualizacją” (2020, s. 53). Badacze należący do nurtu lingwokulturologii, twierdzi A. Kiklewicz, wyolbrzymiają różnice między znaczeniem leksykalnym (słownikowym) a konceptem, uważając, że tylko koncept jest realną formą przetwarzania (dającej się zwerbalizować) informacji w umyśle (Kiklewicz, 2020, s. 58–59).

działające w Moskwie, oraz kilka konceptologicznych szkół w dużych ośrodkach naukowych, jak Wołgograd, Woroneż, Kiemierowo, Krasnodar, Ufa, Rostów (szerzej na ten temat np.: Maslova, 2010; Evsyukova, Butenko, 2016).

Obecnie *koncept* jest jednym z najczęściej stosowanych terminów w rosyjskiej lingwistyce kognitywnej i lingwistyce kulturowej¹⁹. Znaczny wkład w badanie konceptów wniosły prace takich naukowców, jak Y.S. Stepanov (1997), V.I. Karasik, G.G. Slyshkin (2001), A.A. Zaliznyak, A.D. Shmelev i I.B. Levontina (2012), V.A. Maslova (2001), G.V. Tokarev (2000 i 2003), N.F. Alefirenko (2003), S.G. Vorkachev (2004 i 2007), N.A. Krasavskiy (2001), N.D. Arutyunova (1998), A. Wierzbicka (1999), Y.S. Kubryakova (1996), D.S. Likhachev (1993), A.P. Babushkin (1996), Z.D. Popova i I.A. Stiernin (1999 i 2007) i in. Lingwiści w swoich pracach badali różne, przede wszystkim, lingwokulturoznawcze aspekty konceptów, również w perspektywie porównawczej na materiale kilku języków.

Koncept i inne terminy

Termin *koncept* jest tożsamy z rosyjskim terminem *pojęcie* 'понятие'. Rzeczownik *conceptus* pochodzi od łacińskiego czasownika 'concupere' – *zaczynać*, dosłownie oznacza *poczucie*; jego rosyjski ekwiwalent 'понятие' *pojęcie* utworzony jest także od czasownika 'поиму', który w języku staroruskim oznacza *złapać, zagarnąć, zawładnąć, osiąść jako własność, wziąć kobietę za żonę* (Stepanov, 1997, s. 40). Łatwo zauważyć, że czasowniki są zbliżone etymologicznie, wyrażają ogólną ideę zdobywania, jednak nie są absolutnymi synonimami.

Warto zwrócić uwagę na to, że terminy *koncept* i *pojęcie* często funkcjonują jak synonimy dla uniknięcia monotonicznych powtórzeń (Vorkachev, 2004, s. 14). Badacze nie są zgodni co do tego, czy terminy te można stosować zamiennie²⁰.

Rozpatrując problematykę terminologicznych zróżnicowań, konieczne jest uwzględnienie, tego, że:

Koncept, pojęcie i znaczenie są sensami/terminami²¹ niepoddającymi się prostej obserwacji. Dlatego, omawiając każdy z tych terminów, warto pamiętać, że porównujemy w zasadzie tylko

¹⁹ W polskiej literaturze naukowej termin *koncept* również występuje: „W literaturze przedmiotu mianem *koncept* określa się jednostkę myśli, którą tworzy zespolenie cech dystynktywnych uzyskanych w rezultacie analizy odnośnego obiektu. Reprezentacja werbalna konceptu stanowi definicję pojęcia, termin natomiast to wyrażenie, za pomocą którego odwołujemy się do konceptu” (Lukszyn, Zmarzer, 2006, s. 29).

²⁰ Należy zauważyć, że w językoznawstwie polskim problematyka kwestii terminologicznych wciąż jest przedmiotem licznych analiz: np. relacje między konceptem, pojęciem i signifié omawia Bronisława Ligara (2014); relacje między konceptem a pojęciem, leksemem, stereotypem, znaczeniem i ideą analizuje Nina Gryshkova (2014).

²¹ Zalevskaya używa wyrazu *сущность*, łac. *essentia, substantia*. W danym kontekście najbardziej dokładnym tłumaczeniem na język polski jest wyraz *sens* lub *termin*.

nasze hipotezy w stosunku do tego, czym, w naszym mniemaniu, mogą być albo nie być koncepty, pojęcia, znaczenia. Żaden z proponowanych sensów/terminów nie może rościć sobie prawa do bycia ostateczną prawdą, choć każdy ma prawo mieć nadzieję, że do pewnego stopnia zbliżył się do zrozumienia istoty rozpatrywanego zjawiska. Tak czy inaczej, patrzymy na ten sam obiekt z różnych punktów widzenia, a to oznacza, że każdy z nas widzi tylko fragment obrazu/świata, i postrzegać go jako całość jest co najmniej nierozważne (a czasem niebezpieczne) (Zalevskaya, 2001, s. 36–37)²².

Analiza literatury lingwistycznej świadczy o istnieniu dwóch podstawowych kierunków, w ramach których rozpatrywane są relacje *koncept* – *pojęcie*. Przedstawiciele pierwszego kierunku twierdzą, że termin *koncept* jest szerszy od terminu *pojęcie*, który wchodzi w zakres terminu *koncept*. Tego typu podejście jest zauważalne w pracach M.V. Pimenovej (2004b), Z.D. Popovey i I.A. Sternina (1999), V.I. Karasika i G.G. Slyshkina (2001), V.A. Maslovej (2001) i innych.

Przedstawiciele drugiego kierunku są zdania, że terminy te są synonimiczne: taki pogląd przedstawiają w swoich pracach N.Y. Shvedova (2005), M.W. Nikitin (2004), A.P. Babushkin (1996) i inni. Przykładowo, A.P. Babushkin uważa terminy *koncept* i *pojęcie* za tożsame i mówi o konieczności pozbycia się z terminologii naukowej jednego z ich, a mianowicie, terminu *pojęcie*:

dziś językoznawcy prawie nie operują terminem *pojęcie* w jego klasycznym sensie i wolą mówić o strukturach myślowych, zwanych *konceptami* (Babushkin, 1996, s. 14)²³.

W lingwokulturologii ogólnie przyjętym terminem jest *koncept kulturowy*, którego badanie pozwala przeanalizować i przedstawić specyfikę całej *konceptosfery* określonego języka. Stosowane są również następujące określenia: *bazowe jednostki obrazu świata* [*yadernyye yedinitsey kartiny mira*] (wg V.A. Maslovej), *koncepty narodowe* [*natsional'nyye kontsepty*] (wg V.V. Krasnykh), *dominanty kulturowe* [*kul'turnyye dominanty*] (wg M.I. Karasika), *konstanty* [*konstanty*] (wg Y.S. Stepanova), *konstanty i zmienne* [*konstanty i peremennyye*] (wg A.A. Zaliznyak, A.D. Shmeleva i I.B. Levontiney), *słowa kluczowe* [*klyuchevyye slova*] (wg A. Wierzbickiej). Koncepty kulturowe, z kolei, można podzielić na autochtoniczne (abstrahowane od znaczeń swoich konkretnych językowych realizacji) i uniwer-

²² „Концепт, понятие и значение это сущности, которые не поддаются прямому наблюдению. Поэтому, обсуждая любую из этих сущностей, важно помнить, что мы сопоставляем всего лишь наши гипотезы относительно того, чем, по нашему представлению, могут быть или не быть концепты, понятия, значения. Ни одно из предлагаемых суждений не может претендовать на роль истины в последней инстанции, хотя каждому разрешается надеяться, что он в определенной мере приблизился к пониманию сути рассматриваемого феномена. Как бы то ни было, мы смотрим на один и тот же объект с разных позиций, а это означает, что каждый из нас видит лишь часть картины, которую по меньшей мере неосторожно (а иногда и опасно) принимать за картину в целом” (Залевская, 2001, с. 36–37).

²³ „[...] сегодня языковеды почти не оперируют термином *понятие* в его классическом смысле и предпочитают говорить о мыслительных структурах, именуемых *концептами*” (Бабушкин, 1996, с. 14).

salne (abstrahowane od nieokreślonej liczby językowych realizacji i zapewniające wzorzec porównania niezbędny dla międzyjęzykowego zestawienia i przekładu).

Niektóre koncepty stają się ważniejsze dla kultury danego narodu – takie koncepty zostały nazwane przez Y.S. Stepanova *konstantami* (константами). W wielkim słowniku aksjologicznym Y.S. Stepanova wszystkie *konstanty* rozpatrywane są jako kluczowe koncepty kultury rosyjskiej (*słowo, wiara, miłość, radość, strach, grzech...*) (1997, s. 5). *Konstanta* (константа) – jest autorskim terminem Y.S. Stepanova, który nie został tak szeroko rozpowszechniony w badaniach naukowych jak *koncept*, ale jest bardziej pojemnym konstruktem świadomości ludzkiej w porównaniu z *pojęciem*.

Według Y.S. Stepanova:

Konstanta – konstanta w kulturze – to stały koncept kultury, funkcjonujący stale lub przez dłuższy okres czasu. Oprócz tego, terminowi *konstanta* można nadać inne znaczenie – „jakaś stała zasada kultury”²⁴.

Zdaniem tegoż koncept jest

pewnym sumarycznym zjawiskiem, którego struktura składa się z samego terminu i określonego (nierzadko niedoprecyzowanego) pojęcia o nim człowieka²⁵.

Oddzielne fragmenty rosyjskiej językowej konceptualizacji świata zostały przedstawione przez A.A. Zaliznyak, A.D. Shmeleva i I.B. Levontinę (2012). Badacze używają terminów: *kluczowe idee, koncepty etyczne, koncepty kluczowe, zmienne* i zwracają uwagę, że „językowa konceptualizacja świata obejmuje nie tylko *konstanty*, ale i *zmienne*, podlega zróżnicowaniu społecznemu i regionalnemu oraz zmianom w czasie”²⁶.

Przez większość kognitywistów *konceptualizacja* jest uważana za kluczowe pojęcie językoznawstwa kognitywnego (R. Langacker²⁷, E.S. Kubryakova, N.N. Boldyrev i in.). Konceptualizacja jest również kluczowa dla lingwokulturologii (V.I. Karasik, M.L. Kovshova, V.V. Krasnykh, V.A. Maslova i in.).

²⁴ „Константа – константа в культуре – это концепт, существующий постоянно или, по крайней мере, очень долгое время. Кроме этого, термину «константа» может быть придано и другое значение «некий постоянный принцип культуры» (Степанов, 1997, с.76).

²⁵ „Концепт есть некое суммарное явление, по своей структуре состоящее из самого понятия и ценностного (нередко образного) представления о нем человека” (Степанов, 1997, 40–43).

²⁶ „[...] языковая концептуализация мира включает в себя не только константы, но и переменные, она подвержена социальному и региональному варьированию и изменяется во времени (Зализняк, Шмелев, Левонтина, 2012, с. 9).

²⁷ Złożony i zróżnicowany charakter oraz kluczową rolę konceptualizacji w gramatyce kognitywnej Ronalda Langackera omawia w swoim artykule Krystyna Waszakowa, stwierdzając m. in., że „termin konceptualizacja występuje w *Gramatyce kognitywnej* jako nazwa czynności (procesu) oraz w znaczeniu rezultatywnym: to, co zostało skonceptualizowane, wskazującym na wynik działania mentalnego konceptualizatora” (por. Waszakowa, 2020, s. 14).

Konceptualizacja językowa jest procesem poznawczym, a jego wynikiem werbalizacji jest pojęcie jako zbiór (pole) jednostek językowych, które ilustrują mentalne reprezentacje określonej tematyki.

E.S. Kubryakova przytacza następującą definicję *konceptualizacji*:

Konceptualizacja – klasyfikacja pojęciowa – to jeden z najważniejszych procesów poznawczych człowieka, polegający na rozumieniu napływających do niego informacji i prowadzący do tworzenia pojęć, struktur pojęciowych i całego systemu pojęciowego w mózgu (psychice) człowieka²⁸.

Na dynamiczny aspekt konceptualizacji wskazuje definicja podana przez V. Evansa:

Pojęcie konceptualizacji jest związane z dynamiczną naturą myśli, w którą język wnosi swój wkład. W językoznawstwie kognitywnym uważa się, że jednostki językowe (na przykład słowa) nie „niosą” znaczenia, lecz uczestniczą w procesie tworzenia znaczenia, który odbywa się na poziomie pojęciowym (Evans, 2009, s. 54–55).

F. Sharifian (2016, s. 32) używa terminów *konceptualizacje* i *konceptualizacje kulturowe*²⁹. Język odgrywa w poznaniu kulturowym rolę kluczową, język przechowuje i komunikuje poznanie kulturowe – jest on zarówno bankiem pamięci, jak i plastycznym nośnikiem poznania kulturowego i jego części składowych, czyli *kulturowych konceptualizacji*.

Konceptualizacje, będące przedmiotem zainteresowania lingwistyki kulturowej, mają podstawę kulturową oraz są kodowane i wyrażane w języku. Jak wskazuje badacz dalej:

Centralną pozycję zajmuje tu rozumienie *znaczenia* jako *konceptualizacji*, co przejęto z dorobku językoznawstwa kognitywnego, z którego lingwistyka kulturowa czerpała od momentu swojego powstania (Sharifian, 2016, s. 32).

Metody analizy konceptualnej

Jedną z pierwszych metod lingwokulturologii (i, odpowiednio, konceptologii) była tzw. metoda analizy konceptualnej, która wyznaczała wszystkie działania, w taki czy inny sposób ukierunkowane na przeanalizowanie konceptu poprzez badanie danych językowych. Mimo że koncept można badać głównie poprzez leksykalne środki jego wyrażania, analizę konceptualną trzeba odróżniać od analizy semantycznej wyrazu. Są one w pewnym sensie przeciwstawne: analiza semantyczna przebiega od jednostki formy językowej do treści znaczeniowej,

²⁸ „Концептуализация – понятийная классификация – один из важнейших процессов познавательной деятельности человека, заключающийся в осмыслении поступающей к нему информации и приводящий к образованию концептов, концептуальных структур и всей концептуальной системы в мозгу (психике) человека” (Кубрякова, 1996, 93).

²⁹ Terminy te występują u F. Sharifiana w liczbie mnogiej.

a analiza konceptualna – od jednostki wyrażającej określony sens do językowych form ich wyrażania.

Do tej pory badacze opracowali kilka metod opisu i badania konceptów, np.: teorię profilowania zaproponowaną przez J. Bartmińskiego, teorię wertykalnych pól składniowych opracowaną przez S.M. Prokhorową, teorię analizy pojęciowej do identyfikacji głębokich, jawnie niewyrażonych cech nazwy (gestaltów) zaproponowaną przez L.O. Cherneyko i V.A. Dolińskiego oraz teorię kontekstu wertykalnego O.S. Akhmanowej i I.V. Gyubbeneta³⁰.

Obecnie metody analizy konceptualnej są bardzo zróżnicowane. Ich treść i przebieg mogą się znacznie różnić w zależności od tego, która szkoła naukowa je opracowała. Zgodnie z kryterium rozwoju programu badawczego wśród szkół naukowych zajmujących się badaniami konceptualnymi wyróżnia się następujące: wołogradzką, woroneską, krasnodarską, moskiewską, petersburską i kemerowską. Każda z nich opracowała własny aparat terminologiczny z własnymi terminami i pojęciami. Głównym celem każdej ze szkół jest stworzenie modelu badanego zjawiska i jego późniejsza analiza (Goldberg, 2008, s. 10; Chudinov, 2015, s. 12).

Wśród badaczy nie ma jednolitego podejścia do tego, jaka jest struktura konceptu. Większość naukowców godzi się z ideą obecności struktury w koncepcie, uznając jednocześnie umowność danej sytuacji. Wśród badaczy istnieją przeciwstawne punkty widzenia w sprawie strukturalizacji konceptów: np. N.K. Ryabtseva (1991, s. 72–77) uważa, że koncept ma ścisłą strukturę, Z.D. Popova i I.A. Sternin (2007) zupełnie się z tym nie zgadzają, a lingwokulturoznawcy V.I. Karasik, G.G. Slyshkin (2001, s. 78) twierdzą, że koncept obejmuje trzy elementy składowe: pojęcie, obraz i wartość. Zdaniem Y.S. Stepanova, koncept ma strukturę „warstwową” i jest ona następująca: 1) cecha główna (rzeczywista); 2) cecha dodatkowa (bierna, historyczna); 3) forma wewnętrzna (zazwyczaj nieuświadomiona).

V.I. Karasik proponuje traktować warstwy konceptu jako komponenty jednej całości. Opis konceptu, zdaniem V.I. Karasika, stanowi szczególną procedurę badawczą służącą interpretacji znaczenia tej nazwy i jej najbliższych określeń i obejmuje: (1) definicję (wyróżnienie cech semantycznych), (2) analizę kontekstową (wybór cech semantycznych powiązanych asocjacyjnie), (3) analizę etymologiczną, (4) analizę paremiologiczną, (5) wywiady, ankiety, komentowanie (Karasik, 2002, s. 131).

Kolejne metody wykorzystywane do analizy konceptów przez współczesnych badaczy przedstawiają w swoich pracach Z.D. Popova i I.A. Sternin (2003, s. 14–15) oraz R.M. Frumkina (1996, s. 55–67)³¹.

³⁰ Więcej na temat metod opisu i badania konceptów zob. np. w: Maslova, 2017, c. 57–58.

³¹ Należy zaznaczyć, że rusyści i ukraińscy w Polsce wykorzystują metodologię i aparat pojęciowy wypracowany przez rosyjskich lingwistów, zob. np.: Białek, 2025; Małecki, 2013; Trendowicz, 2014.

Analiza konceptualna może opierać się na analizie eksperymentalnych danych, a także na analizie źródeł leksykograficznych.

Eksperymenty w ramach analizy konceptualnej starają się przebudowywać świadomość ludzką i procesy myślowe, żeby zbliżyć się do *mentalnego leksykonu* narodu. Wśród takich metod szczególne miejsce zajmuje eksperyment asocjacyjny (*assotsiativnyy eksperyment*), ponieważ pozwala maksymalnie przybliżyć się do werbalnej pamięci i kulturowych stereotypów danego narodu. Eksperyment receptywny – to eksperyment badający rozumienie i postrzeganie konceptu oraz jego subiektywną definicję. Przeprowadza się go metodą ankietowania z pytaniami typu: „co Pan/-i rozumie przez...”, „podaj swoje określenie...”, „dobierz synonimy do...”, „wybierz poprawne, twoim zdaniem, określenia...” itd.

Źródła leksykograficzne – to 1) słowniki opisowe języka rosyjskiego [*tolkovyye slovari*], 2) słowniki semantyczne [*semanticheskiye slovari*], 3) słowniki frazeologiczne i paremiologiczne (obejmujące przysłowia, powiedzenia, sentencje, cytaty ze znanych pieśni, filmów i dzieł literackich) [*frazheologicheskiye slovari, slovari poslovits i pogovorok*], 4) rosyjski słownik asocjacyjny [*slovar' assotsiativnyy rosyjskogo yazyka*].

Mówiąc o różnych podejściach do analizy konceptualnej, z niewielką pewnością można mówić jedynie o wspólnym celu badań, tj. eksplikacji konceptów. Jak wskazuje R.M. Frumkina:

Miedzy różnymi autorami nie ma zgody co do tego, jakie są procedury, które wchodzą w skład analizy konceptualnej, ale jednocześnie nie ma wspólnego zdania odnośnie do tego, co należy uważać za wynik³².

Konceptosfera

Konceptosfera jest najważniejszym pojęciem lingwistyki kognitywnej i stanowi dziedzinę wiedzy składającą się z konceptów, będących jej jednostkami³³.

W rosyjskiej lingwistyce termin *konceptosfera* [*kontseptosfera*] został wprowadzony przez D.S. Likhacheva. Jest to całokształt konceptów narodu utworzony przez wszystkie koncepty użytkowników języka. Konceptosfera narodu jest szersza od sfery semantycznej, przedstawionej przez znaczenia słów danego języka. Im bogatsza jest kultura narodu, jej folklor, literatura, nauka, sztuka, doświadczenie historyczne, religia, tym bogatsza jest konceptosfera danego narodu (1993, s. 5). D.S. Likhachev podkreśla, iż:

³² „Между разными авторами нет согласия в том, каков набор процедур, который следует считать концептуальным анализом, но нет согласия и в том, что же следует считать результатом” (Фрумкина, 1995, с. 96).

³³ O typologii konceptów w lingwistyce kognitywnej i lingwokulturologii rosyjskiej zob.: Kossakowska-Maras, 2019.

Pojęcie konceptosfera jest szczególnie ważne z tego powodu, że pomaga zrozumieć, dlaczego język staje się nie tylko środkiem porozumiewania się, ale też określonym koncentratem kultury narodu i ją uosabia w różnych warstwach społecznych, łącznie z pojedynczą osobą³⁴.

Konceptosfera ma dość uporządkowany charakter – koncepty tworzące konceptosferę, zgodnie ze swoimi cechami charakterystycznymi, wchodzą w różnorodne relacje z innymi konceptami. Zatem, jak wskazują Z.D. Popova i I.A. Sternin, konceptosfera – to uporządkowany całokształt konceptów danego narodu, a także baza informacyjna procesów myślowych (2007, s. 36).

Konceptosfery mogą być narodowe, uniwersalne, społeczne, klasowe, grupowe, osobiste, historyczne. Funkcjonowanie każdej kultury prowadzi do ich ciągłego wzajemnego nakładania się: każda konceptosfera narodowa jest również historyczną i społeczną³⁵.

We współczesnej literaturze analiza konceptosfery języka i kultury rosyjskiej znalazła odzwierciedlenie jednocześnie w kilku słownikach. W każdym z nich taksonomia pojęć jest budowana zgodnie z własną logiką. Niektórzy badacze opierają się na tworzeniu specjalnego, odmiennego od europejskiego, rosyjskiego obrazu świata (Stepanov, 1997), inni wyróżniają koncepty uniwersalne i konstanty (Maslova, 2017), kolejna grupa badaczy całkowicie odrzuca termin *koncept* i bada zjawiska precedensowe jako nieodłączne dla każdego przedstawiciela rosyjskiej społeczności narodowo-językowo-kulturowej (Brileva, Volskaya, Gudkov i in., 2004), jeszcze inni tworzą swój słownik, wykorzystując obecność w wybranych konceptach semantyki odpowiedzialnej za związek z historią i kulturą narodu (Mullagaliyeva, 2006).

Podsumowanie

Koncept jest złożoną kategorią świadomości, źle poddającą się definiowaniu, ale jednocześnie jest to ogólnie przyjęty termin współczesnego językoznawstwa rosyjskiego, kulturologii, psychologii i filozofii. Koncept jest pojęciem interdyscyplinarnym. Podejścia do rozumienia terminu *koncept* w ramach językoznawstwa, kulturologii, literaturoznawstwa, socjologii, filozofii w sposób istotny różnią się między sobą. Całokształtem konceptów danego narodu jest konceptosfera.

Istnieje wiele różnych określeń konceptu, w każdym z nich jest obecna znaczna część składnika subiektywnego. Jedną z kluczowych różnic w istniejących defi-

³⁴ „Понятие концептосфера особенно важно тем, что оно помогает понять, почему язык является не просто способом общения, но и неким концентратом культуры – культуры нации и ее воплощении в разных слоях населения вплоть до отдельной личности” (Лихачев, 1993, с. 9).

³⁵ Więcej na temat konceptosfery zob. np.: Prokhorov, Y.Y. (2005). K probleme kontsepta i kontseptosfery. W: V.V. Krasnykh, A. I. Izotov (red.), *Yazyk, soznaniye, kommunikatsiya: Sb. statey*. Vyp. 30. (s. 73–94). Moskva.

nicjach jest uznawanie nieodłącznego związku konceptu z formą werbalną lub zaprzeczanie jego istnienia.

Termin koncept koegzystuje z innymi bliskimi nazwami, jak: *pojęcie*, *znaczenie*, *obraz* [*predstavleniye*], *sens* itp.

Istnieją dwa podstawowe punkty widzenia na określenie relacji między terminami *koncept* – *pojęcie*: część badaczy twierdzi, że *koncept* jest terminem szerszym i zawiera w sobie *pojęcie* jako jeden z elementów składowych *konceptu*; inni badacze traktują te terminy jako identyczne.

Analiza konceptualna nie ma sprecyzowanych i ostatecznych metod badań; do tego zjawiska odnoszą się każde procedury, które mają na celu eksplikację konceptów. Analiza konceptualna może opierać się na materiale leksykograficznym oraz na bazie eksperymentalnych danych. Podstawową metodą analizy konceptualnej może być eksperyment asocjacyjny. Istnieje wiele form takiego eksperymentu.

Pomimo istnienia dużej liczby różnorodnych opracowań (artykułów, monografii, rozpraw, prac leksykograficznych) poświęconych konceptom, jest wiele nierozwiązanych i kontrowersyjnych kwestii w teorii i praktyce ich opisu. Oto niektóre z nich: ze względu na różne rozumienie zakresu i treści terminu *koncept* nie ma jednolitego podejścia do tego, czym jest koncept i jakie są sposoby jego identyfikacji; kwestia typologii konceptów pozostaje nie w pełni wyjaśniona; metody badania struktury pojęć (poprzez łączliwość leksykalną, synonimy itp.) są zróżnicowane i kontrowersyjne; nie ma również jednomyślności w rozumieniu analizy konceptualnej i jej zadań.

Mimo wielu prac badawczych nad konceptami konceptologia wciąż charakteryzuje się niejednoznacznością pojęć i metod badawczych.

Bibliografia

- Alefirenko, N.F. (2003). *Problemy verbalizatsii kontsepta*. Volgograd.
- Anusiewicz, J. (1995). *Lingwistyka kulturowa: zarys problematyki*. Wrocław.
- Arutyunova, N.D. (1993). Vvedeniye. W: N.D. Arutyunova (red.). *Logicheskii analiz yazyka. Mental'nyye deystviya* (s. 3–7). Moskva.
- Arutyunova, N.D. (1998). *Yazyk i mir cheloveka*. Moskva.
- Arutyunova, N.D. (red.). (1991). *Logicheskii analiz yazyka. Kul'turnyye kontsepty*. Moskva.
- Askol'dov, S.A. (1997). Kontsept i slovo. W: V.P. Neroznak (red.), *Russkaya slovesnost'. Ot teorii slovesnosti k strukture teksta. Antologiya* (s. 267–279). Moskva.
- Babushkin, A.P. (1996). *Tipy kontseptov v leksiko-frazeologicheskoy semantike yazyka*. Voronezh.
- Bartmiński, J. (1986). Czym zajmuje się etnolingwistyka? *Akcent*, 26, 16–22.
- Bartmiński, J. (2008). Etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna? *Język a Kultura*, 20, 15–33.
- Bartmiński, J. (2016). O aktualnych zadaniach etnolingwistyki. *Etnolingwistyka*, 28, 7–29.
- Białek, E. (2025). Koncept *polskość* w dyskursie dyplomatycznym. *LingVaria*, 1(39), 89–104.

- Boldyrev, N.N. (2009). Protsessy kontseptualizatsii i kategorizatsii v yazyke i rol' v nih abstraktnoj semantiki. W: V.A. Vinogradov, V.F. Novodranova, N.K. Ryabtseva (red.), *Gorizonty sovremennoy lingvistiki: traditsii i novatorstvo* (s. 38–50). Moskva.
- Brileva, I.S., Volskaya, N.P., Gudkov, D.B. i in. (2004). *Russkoye kul'turnoye prostranstvo. Lingvokul'turologicheskij slovar'*. Moskva.
- Chudinov, A.P. (2015). Kognitivnaya nauka – kognitivnyye nauki – federatsiya kognitivnykh nauk. *Voprosy kognitivnoy lingvistiki*, 1 (042), 117–121.
- Dąbrowska, A. (2016). Współczesne problemy lingwistyki kulturowej. *Postscriptum nr 2–1*(48–49), 140–155.
- Evans, V. (2007). *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*. Kraków.
- Evsyukova, T.V., Butenko E.Y. (2016). *Lingvokul'turologiya*. Moskva.
- Frumkina, R.M. (1996). „Teorii srednego urovnya” v sovremennoy lingvistike. *Voprosy yazykoznaniya*, 2. 55–67.
- Frumkina, R.M. (2009). Yest' li u sovremennoy lingvistiki svoya epistemologiya? W: L.N. Czurilina (red.), *Aktual'nyye problemy sovremennoy lingvistiki* (s. 41–46). Moskva.
- Goldberg, V.B. (2008). Diskussionnyye problemy sovremennoy lingvokontseptologii. W: V.I. Karasik, I.A. Sternin (red.), *Antologiya kontseptov*. T. 6 (s. 4–17). Volgograd.
- Gryshkova, N. (2014). „Leksem”, „pojęcie”, „stereotyp”, „koncept”, „znaczenie”, „idea” – propozycja regulacji terminologicznych. W: I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów, 3: Problemy eksplikowania i profilowania pojęć* (s. 21–49). Lublin.
- Karasik, V.I. (2002). *Yazykovoy krug: lichnost', kontsepty, diskurs*. Moskva.
- Karasik, V.I., Slyshkin, G.G. (2001). Lingvokul'turnyy kontsept kak yedinita issledovaniya. W: I.A. Sternin (red.), *Metodologicheskiye problemy kognitivnoy lingvistiki* (s. 75–80). Voronezh.
- Karasik, V.I., Sternin, I.A. (red.). (2006). *Antologiya kontseptov*. Volgograd.
- Khayrullina, D.D. (2017). Sootnosheniye i vzaimosvyaz' terminov «kontsept», «ponyatiye», «znacheniiye» v sovremennykh issledovaniyakh. *Yazykoznaniye*, 12 (78), 157–161.
- Kiklewicz, A. (2020). Od znaczenia do konceptu: pragmatyczno-kulturowe aspekty specyfikacji semantycznej. *Poradnik Językowy*, 7, 50–61.
- Kiklewicz, A., Kamałowa, A. (red.). (2010). *Концепты культуры в языке и тексте: теория и анализ*. Olsztyn.
- Kossakowska-Maras, M. (2019). Tipologiya kontseptov v russkoy kognitivnoy lingvistike i lingvokul'turologii. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. Glottodydaktyka* 11, z. 104, 113–125.
- Kovshova, M., Gudkov, D. (2017). *Slovar' lingvokul'turologicheskikh terminov*. Moskva.
- Krasavskiy, N.A. (2001). *Emotsional'nyye kontsepty v nemetskikh i russkikh lingvokul'turakh*. Volgograd.
- Krasnykh, V. (2003). „Svoy” sredi „chuzhykh”: mif ili realnost'? Moskva.
- Kubryakova, Y.S. (red.). (1996). *Kratkiy slovar' kognitivnykh terminov*. Moskva.
- Ligara, B. (2014). Semantika terminu w perspektywie porównawczej: koncept, pojęcie czy signifié? *Poradnik Językowy*, 2, 7–21.
- Likhachev, D.S. (1993). *Kontseptosfera russkogo yazyka*. Moskva.
- Łukaszyn, J., Zmarzer, W. (2006). *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa.
- Małecki, Ł. (2013). Kognitywny model konceptu STRACH w języku ukraińskim. *Studia Ucrainica Posnaniensia*, 1, 131–138.
- Maslova, V.A. (2001). *Lingvokul'turologiya*. Moskva.
- Maslova, V.A. (2017). *Vvedeniye v kognitivnuyu lingvistiku*. Moskva.

- Mullagaliyeva, L.K. (2006). *Kontsepty russkoy kul'tury v mezhkul'turnoy kommunikatsii. Slovar'*. Moskva.
- Nepop-Ajdaczyć, L. (2007). *Polska etnolingwistyka kognitywna*. Kijów.
- Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2017). Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie? *Etnolingwistyka*, 29, 11–29.
- Nikitin, M.V. (2024). Razvernutyie tezisy o kontseptakh. *Voprosy kognitivnoy lingvistiki*, 1 (001), 53–64.
- Palmer, G.B. (1996). *Toward a Theory of Cultural Linguistics*. Austin, TX.
- Pimenova, M.V. (2004a). *Dusha i dukh: osobennosti kontseptualizatsii: monografiya*. Kemerovo.
- Pimenova, M.V. (2004b). *Vvedeniye v kognitivnyuyu lingvistiku*. Kemerovo.
- Popova, Z.D., Sternin, I.A. (1999). *Ponyatiye kontsept v lingvisticheskikh issledovaniyakh*. Voronezh.
- Popova, Z.D., Sternin, I.A. (2003). *Ocherki po kognitivnoy lingvistike*. Voronezh.
- Popova, Z.D., Sternin, I.A. (2007). *Kognitivnaya lingvistika*. Moskva.
- Prokhorov, Y.Y. (2005). K probleme kontsepta i kontseptosfery. W: V.V. Krasnykh, A.I. Izotov (red.), *Yazyk, soznaniye, kommunikatsiya: Sb. statey*. Vyp. 30 (s. 73–94). Moskva.
- Ryabtseva, N.K. (1991). Vopros: prototipicheskoye znacheniye kontsepta. W: N.D. Arutyunova (red.), *Logicheskii analiz yazyka. Kul'turnyye kontsepty* (s. 72–77). Moskva.
- Sharifian, F. (2011). *Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications*. Amsterdam/Philadelphia.
- Sharifian, F. (2016). Lingwistyka kulturowa. *Etnolingwistyka* 28, 31–57.
- Shvedova, N.Y. (2005). *Izbrannyye raboty po russkomu yazyku*. Moskva.
- Stepanov, Y.S. (1997). *Konstanty: Slovar' russkoy kul'tury*. Moskva.
- Tokarev, G.V. (2000). *Problemy lingvokul'turologicheskogo opisaniya kontsepta (na primere kontsepta «trudovaya deyatel'nost'»)*. Tula.
- Tokarev, G.V. (2003). *Diskursivnyye liki kontsepta: Monografiya*. Tula.
- Trendowicz, M. (2014). *Modelirovaniye kontseptov SHPION i RAZVEDCHIK v russkoy lingvokul'ture*. Gdańsk.
- Vorkachev, S.G. (2004). *Schast'ye kak lingvokul'turnyy kontsept*. Moskva.
- Vorkachev, S.G. (2007). *Lyubov' kak lingvokul'turnyy kontsept*. Moskva.
- Vorkachev, S.G. (2010). «Kuda zh nam plyt'?» – lingvokul'turnaya kontseptologiya: sovremennoye sostoyaniye, problemy, vektor razvitiya. *Yazyk, kommunikatsiya i sotsial'naya sreda*, 8, 5–27.
- Vorob'yova, O.P. (2013). Kontseptologiya v Ukraine: obzor problematiki. W: A.E. Levitskiy (red.), *Lingvokontseptologiya: perspektivnyye napravleniya* (s. 10–37). Lugansk.
- Waszakowa, K. (2020). Wieloaspektowość pojęcia konceptualizacji w gramatyce Ronalda Langackera (spojrzenie z perspektywy użytkownika terminologii kognitywnej). *LingVaria*, 1(29), 9–30.
- Wierzbicka, A. (1999). *Semanticheskiye universalii i opisaniye yazykov*. Moskva.
- Zalevskaya, A.A. (2001). Psicholingvisticheskiy podkhod k probleme kontsepta. W: I.A. Sternin (red.), *Metodologicheskiye problemy kognitivnoy lingvistiki* (s. 36–44). Voronezh.
- Zaliznyak, A.A., Shmelev, A.D., Levontina, I.B. (2012). *Konstanty i peremennyye russkoy yazykovoy kartiny mira*. Moskva.